

6. Концепция государственной национальной политики Российской Федерации // Собрание законодательства РФ. – 1996. – № 25. – С. 325.
7. Федеральный закон "О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации" // Собрание законодательства РФ. – 1999. – N 18. – С. 2208.
8. Постановление Правительства РФ от 18.05.2010 N 352 "О внесении изменений в Единый перечень коренных малочисленных народов РФ и в перечень коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока РФ" [Электронный ресурс] / Комитет Государственной Думы по делам национальностей. – Режим доступа.: <http://komitet2-4.km.duma.gov.ru/site.p/051054050.html>.
9. Федеральный закон "О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации" // Собрание законодательства РФ. – 1999. – N 18. – С. 2211.

Жуков Є. В., ОНУ ім. І. І. Мечникова

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК НОВИЙ ЕТАП ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Данная публикация посвящена рассмотрению процесса информатизации и формирования информационного общества как нового цивилизационного этапа развития человечества в призме политико-правовых преобразований, связанных с этим процессом.

This article is dedicated to process of informatization and formation of information society as a new civilization age of mankind development in the context of political and law transformations, connected with this process.

Об'єктна актуальність значення інформаційного суспільства як нового цивілізаційного етапу розвитку людства детермінується тим багатовекторним впливом за життя кожного індивіда та суспільства в цілому, який воно здійснює.

На користь значення інформаційного суспільства як об'єкту наукової розробки також говорить те, що воно у тій, чи іншій площині ставало фундаментом багатьох фахових праць у різних сферах доктрини.

Так, зокрема, сутнісне дослідження інформаційного суспільства розглядалося багатьма зарубіжними (Д. Белл, Дж. Бенігер,

З. Бжезинський, Р. Брейтенштейн, Е. Дж. Вільсон, В. Дайзард, Р. Дарендорф, А. Етціоні, Д. Естер, М. Кастельс, Г. Кан, Е. Карвонен, С. Леш, М. Маклуен, Дж. Мартін, Й. Масуда, К. Мей, Дж. Нейсбіт, Ф. Родрігес, Т. Розак, Т. Стоун'єр, Д. Тапскот, О. Тоффлер ті ін.), російськими (І. Алексєєва, О. Вершинська, Т. Вороніна, С. Дука, Д. Іванов, В. Іноземцев, Ю. Кашлев, І. Мелюхін, М. Моїсєєв, І. Панарін, А. Ракітов, В. Стюпін, А. Урсул, А. Чернов), також у різних аспектах вітчизняними вченими (В. Андрущенко, І. Бойченко, О. Голубуцький, В. Гондюл, Л. Губерський, Н. Джинчарадзе, В. Діденко, Д. Дюжев, М. Згуровський, М. Зелінський, Є. Суліма, Л. Товажнянський, В. Федотова, В. Фурашев, О. Шевчук, В. Щербина, В. Щетинін, Т. Ящук та ін).

Однак у межах цієї публікації нас цікавить, перш за все, державницький аспект, з огляду на відображення нових тенденції оптимального розвитку держави як форми політичної організації суспільства. Тому для наочності й послідовності наукового аналізу, який дозволить виокремити такі тенденції, слід дослідити інформаційне суспільство як явище, детерміноване процесом інформатизації в усіх найбільш важливих формах свого прояву.

Інформаційне суспільство (англ. Information society) за концепцією постіндустріального суспільства: нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Рисами, що відрізняють інформаційне суспільство, є:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- збільшення долі інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує: а) ефективну інформаційну взаємодію людей; б) їх доступ до світових інформаційних ресурсів; в) задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Щабель в розвитку сучасної цивілізації, що характеризується збільшенням ролі інформації і знань в житті суспільства, зростанням долі інфокомунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті (ВВП), створенням глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах.

Інформаційне суспільство для України – все ж здебільшого популярний термін європейських декларацій, ніж реальне явище з чітким змістом. Хоча заради справедливості слід зауважити, що й "інформаційний істеблішмент" країн – авторів поняття досі не дійшов згоди ані щодо форми, ані щодо наповнення такого суспільства.

Новий етап розвитку цивілізації таки й досі не має остаточного імені: Lifelong Learning Society (Суспільство Дожиттєвого Навчання), Digital Society (Цифрове суспільство), Net-Intellect Society (Суспільство Мережевого Інтелекту), Global Society (Глобальне Суспільство), Information Society (Інформаційне Суспільство), Silicon Society (Кремнієве /Піскове/ Суспільство) ... [1]

Найчастіше, після доповіді групи Мартіна Бангеманна (група на чолі з доктором права, віце-президентом Єврокомісії М. Бангеманном, сформована на вимогу Єврокомісії 1993 року, аби дослідити розповсюдження інформаційних технологій та з'ясувати проблеми, що виникають у цьому процесі, 1994 року надала змістовну доповідь, яка й поклала початок європейському Інформаційному суспільству, оскільки дала основні визначення, характеристики й ознаки такого суспільства у Європі), дійсно використовується назва "Інформаційне суспільство", за назвою основного ресурсу – інформації. Але так само вірними є й інші визначення, оскільки ґрунтуються на основних ознаках нової суспільної формації.

Це суспільство справді є і цифровим, і глобальним, воно характеризується і навчанням протягом усього життя, і мережевим інтелектом, і "піщаною" технологією чіпів (це – один з улюблених каламбурів американських фахівців з інформаційних технологій, бо основа мікропроцесорного виробництва справді кремній, або той же пісок з пляжу).

До таких принципових визначень можна частково віднести також і Гейтсову "цифрову нервову систему". Сам Білл Гейтс визначає її як суму персональних комп'ютерів, засобів електронної пошти та підключення до мережі Інтернет. Ці її компоненти мають бути стандартними та спільними для урядових структур, громадян і комерційних підприємств, аби уможливити глобальну інтеграцію локальних місцевих або національних мереж. Таким чином, "цифрова нервова система" може виступати одним зі складників Інформаційного, чи як його там ще б не називали, суспільства.

Нову цивілізаційну добу історично характеризує Республіканець Ньют Джинґріч, Голова Палати представників США у 1995 р., запозичуючи межові знаки з попередньої цивілізаційної зміни: "те, що відбувається з нами зараз, можна усвідомити, порівнявши з періодом між 1770 і 1800 роками, коли Сполучені Штати перетворилися з аграрної країни на індустріальну. Те, що ми переживаємо, відхід від індустріальної епохи, змушує ставити дуже схожі і сповнені глибокого змісту запитання щодо себе..." [2]

Крім того, ще один сутнісний аспект перетворення людського суспільства за умов глобальної інформатизації також оригінально та влучно знаходить свій вираз у поглядах директора інноваційної Медіа-Лабораторії Массачусетського технологічного інституту Ніколаса Негропonte, які полягають у тому, що електронна планета справді з вигляду й на дотик буде розміром зі шпилькову голівку [3].

За подальшої інформатизації у світі зсуви і радикальні зміни відбудуться на всіх цих рівнях суспільства: технологія, родина, релігія, культура, політика, бізнес, ієрархія, лідерство, системи цінностей, мораль і теорія пізнання. Коли ж змінюється стільки соціальних, технологічних і культурних параметрів одночасно, тоді виникають не лише зсуви, але й якісні зміни – не лише нове суспільство, але й зачатки абсолютно нової цивілізації [4].

Інформатизація неодмінно характеризується системністю. Все потроху включається до діалогу людина-довкілля, все набуває активного інтерфейсу, дружнього до користувача. Вже більше сторіччя тому – у 1851 році – Натаніел Готорн, американський фантаст і натхненник розвитку телеграфу, зауважив, що електрика перетворила матеріальний світ на величезну нервову систему. Земна куля стала величезним мозком з чуттям і розумом [5].

Окрім технології, науки, освіти й виховання, глобалізація інформаційних мереж змінює й фізичний спосіб роботи і навчання, додаючи до них префікс теле-, себто дистанційний. Таким чином, пошук роботи чи вступ до навчального закладу більше не означає зміну місця проживання. Більше немає потреби через це розривати родинні зв'язки. До того ж телеробота дозволяє більше часу приділяти дітям, а отже повертає традиції родинного виховання.

Також і духовне життя людини з поширенням інформатизації набуває нових рис завдяки новим можливостям. Виховується релігійна терпимість, оскільки різко збільшується доступність інших переконань, доступність вільного спілкування з їх носіями.

Анонімність, деперсоніфікація, детермінують перетворення та зміну моральних установок особистості, її власної системи цінностей.

З огляду на наведене вище, цілком очевидним є вплив Інформаційного суспільства на державу і навпаки. З цього приводу існують різні точки зору, які задаються гіпотетичним протиріччям "якщо інформаційне суспільство сприяє глобалізації, то держава тяжіє до незалежності, локальності".

На цьому тлі справедливо те, що Інформаційне суспільство глобальне за своїм характером, і не визнає кордонів. Проте так само справедливо, що перш ніж з повним правом назвати будь-яке суспільство інформатизованим необхідно забезпечити ряд відповідних змін і це вже завдання саме державних інститутів, таких як уряд, економіка, системи освіти й соціального захисту тощо.

Таким чином, первісне протиріччя подолано, якщо виходити із загально-соціального сутнісного аспекту держави, який можна охарактеризувати як "не люди для держави, а держава для людей".

Інформаційні технології спрощують, скорочують, оптимізують, роблять ефективнішими й ближчими до громадянина структури держави, її функції. Вони позбавляють громадян необхідності делегувати доволі значну кількість своїх повноважень чиновникам чи обраним посадовцям. Так, для апарату це незручно й невигідно. Але, з іншого боку, це змусить багатьох людей шукати самореалізації у справах, більш значущих, ніж обмін папірцями, заповнення й перекладання їх.

Суспільство дозріло до того, аби з повною відповідальністю за наслідки вимагати державної системи, схожої на каталізатор. Системи, яка спрямовує й стимулює дію, а не намагається зробити все сама. Вона має належати суспільству – наділяти повноваженнями, а не обслуговувати. І спрямовувати її мають завдання, орієнтовані на результат і розвернені обличчям до клієнта [6].

Тож демократичні інститути в сьогоdnішньому суспільстві достатньо розвинені, аби переходити у вищі форми, що відповідають Інформаційному суспільству. Але без держави цей процес не буде ні завершено, ані навіть розпочато.

Якими саме мають бути функції держави? Французький уряд визначив це так. Роль держави потрійна. Діючи як каталізатор, вона має сприяти формуванню компаній та громадян, що були б уже часткою Інформаційного суспільства. Як регулятор, вона має

гарантувати повагу до правил, за якими діє Мережа. І як головний гравець на цьому полі, вона може модернізувати свої експлуатаційні методи, а також стосунки між комунальним обслуговуванням та громадськістю [7].

З огляду на це, приходимо до висновку, що реалізувати ідею Інформаційного суспільства без участі держави на практиці не є можливим, наскільки б не був популярним максимальний лібералізм у цій сфері. Історія впровадження французької локальної мережі "Мінітель" ясно заперечує упередження "антидержавників" Каліфорнійської ідеології чи комітету Бангеманна. Цифрове майбутнє неодмінно стане гібридом державного втручання, ринкової регуляції та вимог цифрової споживацької культури.

Так, інформаційні технології розвиваються й набувають розповсюдження завдяки діяльності економічних організацій. Проте анархізм у подальшому вдосконаленні та впровадженні – надто легковажне рішення зі стратегічної точки зору. Замість цього уряд має відкрито підтвердити неминучість певної форми змішаної економіки – творчого й антагоністичного поєднання держави, корпорацій та приватної ініціативи користувачів. На цьому тлі, головні напрямки діяльності держави у інформаційній сфері знаходяться у таких її вимірах як: політика, економіка, дипломатія, військова справа [8].

Це, у свою чергу, передбачає такі вимоги до діяльності держави:

Бути мінімально необхідним, аби відповідати цим цілям, усуваючи з існуючої структури законодавства положення, що більше не є необхідними, та вбудовуючи до нової структури механізми, які дозволять ще зменшити регулювання там, де цілі державної політики можуть бути досягнуті конкуренцією.

Зміцнювати юридичний механізм на динамічному ринку. Важливо гарантувати, що законодавство є достатньо стабільним, аби дозволити компаніям робити інвестиційні рішення з певністю, але достатньо гнучким, аби своєчасно відповідати на ринкові зміни.

Прагнути бути технологічно нейтральним. Тобто, не вимагати чи забороняти використання специфічного типу технології, але гарантувати, що та ж сама послуга регламентується абсолютно однаково, незалежно від пристрою, за допомогою якого її було надано.

Провадитись в життя настільки близько до регульованої діяльності, наскільки це реально можливо, незалежно від того, чи було законодавство узгоджено на глобальному, регіональному чи національному рівні.

Нова структура законодавства має охопити всю інфраструктуру комунікацій та супутніх послуг, аби до цих мереж застосовувались еквівалентні правила. Практично це означає, що нове законодавство буде застосовуватись до телекомунікаційних мереж (стаціонарних чи рухомих), супутникових мереж, мереж кабельного телебачення, наземних мереж радіомовлення, а також до прикладних програмних інтерфейсів, котрі будуть керувати доступом до послуг.

Це матиме важливі наслідки. Наприклад, національні законодавці зможуть застосовувати ті самі принципи ліцензування (прозорість, недискримінаційність, пропорційність та об'єктивність) при ліцензуванні всієї інфраструктури комунікацій та супутніх послуг. Необхідно відзначити, що там, де такі послуги пов'язані з наданням контенту (змісту), може знадобитись додаткове регламентування стосовно цього.

Щодо функціонування глобальної мережі Інтернет, нова структура законодавства має й надалі розглядати послуги передачі Інтернету таким же чином, як і інші послуги передачі.

Стосовно такого питання, як збереження в Україні громадської злагоди, надзвичайно важливим є дотримання принципу універсального обслуговування. Забезпечення доступного для всіх підключення до послуг комунікацій, необхідного для участі в Інформаційному суспільстві, лишається ключовим пріоритетом для держави.

Додатково до фінансування громадського доступу з бюджету (наприклад, для шкіл та бібліотек), існує значний вибір схем фінансування універсального доступу. Але тип послуг, фінансованих відповідно до таких схем, має бути ретельно оцінений. Розширення зобов'язань з надання універсального обслуговування має ухвалюватись на основі аналізу попиту на це обслуговування з оцінкою його соціальної та економічної значущості. Інакше є ризик порушення конкуренції та несправедливого перехресного субсидування [9].

Але ми знову хотіли б наголосити на впровадженні саме мінімально необхідного законодавчого регулювання та активізації громадських об'єднань на основі надання їм більшої свободи задоволення суспільних потреб [10]. Згідно з Доповіддю групи Бангеманна, ключове питання створення нових ринків (себто і в Україні також) – потреба у новому регулятивному оточенні, що базуватиметься на конкуренції. Це також стане передумовою для мобілізації приватного капіталу, необхідного для інновацій, зростання й розвитку.

Література:

1. Дрожжинов В., Широков Ф. Европейский путь построения информационного общества [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pcweek.ru/year1998/n47/cp1251/reviews/chapt1.htm>
2. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество / Дон Тапскотт. – К., 1999.
3. Negroponte N. Being digital / Nicholas Negroponte. – N. Y., 1995.
4. Toffler A. Creating a New Civilization. The Politics of the Third Wave [Электронный ресурс] / Alvin Toffler, Heidi Toffler. – Atlanta, 1995. – Режим доступа: <http://www.freenet.bishkek.su/jornal/n5/JRNAL511.htm>
5. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество / Дон Тапскотт. – К., 1999. – С. 11.
6. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество / Дон Тапскотт. – К., 1999. – С. 338.
7. France in the Information Society. Newsletter of the French Government [Электронный ресурс]. – Special edition. – 1999. – Режим доступа: <http://www.internet.gouv.fr/english/textesref/letter.htm>
8. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – С. 29.
9. Европейская Комиссия. К новому построению Электронной инфраструктуры Коммуникаций и сопутствующих услуг (Обзор Коммуникаций 1999). Сообщение Комиссии Европейскому Парламенту, Совету, Экономическому и Социальному Комитету и Комитету Регионов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ispo.cec.be>
10. Wiesbord, Burton A. Toward a Theory of the Non-profit sector in a Three-Sector Economy // Edmund S. Phelps, ed. Revised version reprinted as Chapter 1 of Rose-Ackerman. – 1975. Revised and reprinted in Wiesbord, 1988. – P. 21 – 44.